

สภาพและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรม ในชุมชนเขตพื้นที่เมืองเก่า
อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

STATES AND CHANGE FACTORS OF RITUALS IN OLD CITY AREA IN
AMPHOE MUANG PHRAE, CHANGWAT PHRAE

คงอมร เหมรัตน์รักษ์^{1*}, เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์¹, ประจักษ์ สายแสง¹ และบัณฑิต ทิพย์เดช¹

Khongamon Hemmaratrak, Premvit Wiwatthanaset, Prajak Saisang and Bundit Thipdet

สาขาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา¹

*Corresponding email: amon607pr@hotmail.com

Receives: 2 February 2022, Revised: 17 June 2022, Accepted: 21 June 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรม ผู้วิจัยใช้วิธีการทาง
คติชนวิทยา โดยการลงพื้นที่เข้าร่วมสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในพิธีกรรมของชุมชนเขตพื้นที่เมืองเก่า อำเภอ
เมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ตลอดจนสัมภาษณ์วิทยากรเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลพิธีกรรมสำหรับนำมาวิเคราะห์โดยใช้
ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ช่วยในการวิเคราะห์ ได้ผลการวิจัย คือ โครงสร้างพิธีกรรมในเขตพื้นที่เมืองเก่า อำเภอเมือง
แพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน 6 กลุ่มพิธี มีสภาพ 2 สภาพ คือ 1. สภาพคงเดิม เพราะชาวบ้านต้องการรักษาธรรมเนียม
ปฏิบัติในพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด และ 2. สภาพเปลี่ยนแปลง โดยมีปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่มาจากนโยบายจาก
ภาครัฐ หรือนโยบายของผู้จัด ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ สถานการณ์การแพร่
ระบาดของไวรัสโควิด - 19 ผลการวิจัยทำให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมในเมืองเก่าแพร่ที่เป็นไปตาม
ปัจจัยของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ตลอดจนได้พบตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจอันสามารถนำไป
พัฒนาต่อยอดในรูปแบบการสร้างสรรค์พิธีกรรมของเมืองเก่าแพร่ต่อไป

คำสำคัญ: เขตพื้นที่เมืองเก่า อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, พิธีกรรม, สภาพและปัจจัยการเปลี่ยนแปลง

Abstract

This article aimed to analyze the states and change factors of rituals in old town communities in Amphoe Mueang Phrae Changwat Phrae by using a folklore methodology. Researchers participated in observation of rituals and interviewed the experts for additional information to analyze for states and change factors of rituals. Structural-functional theory was used to analyze the data. The results revealed that the structures of six groups of rituals in Amphoe Muang, Changwat Phrae had two states which were 1. normal state - the traditions and practices in the rituals were strictly maintained - and 2. changing state. The change factors were caused by government policy or organizer's policy, technological progress, tourism and economics, and the situation of COVID-19 outbreak. The results led to the understanding of the changes of the rituals in the old town communities in Phrae that was influenced by dynamic social factors. In addition, interesting examples of changes can be further developed in the form of creating rituals in the old town communities.

Keywords: Old City Area in Amphoe Muang Phrae Changwat Phrae, Rituals, States and Change Factor

บทนำ

เมืองแพร์ในอดีตเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ 1 ชั้น ได้มีผู้ศึกษาหลักฐานและประวัติของเมืองใกล้เคียงสันนิษฐานได้ว่า เมืองแพร์สร้างมาก่อนการตั้งกรุงสุโขทัยและเมืองเชียงใหม่ตามตำนานวัดหลวงซึ่งเป็นวัดแห่งแรกของเมืองแพร์ ได้มีการบันทึกว่าประมาณ พ.ศ. 1371 พ่อขุนหลวงพล ราชนัดดาแห่งกษัตริย์น่านเจ้าได้อพยพคนไทย (ไทลื้อ ไทเขิน) ส่วนหนึ่งจากเมืองเชียงแสนไชยบุรี และเวียงปางคำ ลงมาสร้างเมืองบนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำยม ขนานนามว่า เมืองพลนคร (เมืองแพร์ปัจจุบัน) มีผังเมืองเป็นรูปวงรีไม่สม่ำเสมอสี่เหลี่ยมคล้ายหอยสังข์หรือรอยเท้า ลักษณะคล้ายผังเมืองหรือภูเขายี่สิบหรือเมืองลำพูนที่สร้างโดยพระนางจามเทวี และเมืองเขลางค์หรือลำปางตามตำนานจามเทวีวงศ์ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2543, น.72 – 73) นอกจากนี้ยังพบชื่อเมืองแพร์ปรากฏตามหลักฐานของเมืองใกล้เคียงที่เรียกเมืองแพร์หลายชื่อ ได้แก่ เมืองพลหรือพลนคร เมืองโกศัย ซึ่งหมายถึงเมืองแห่งผ้าแพร์ เมืองแพล และปัจจุบันชื่อของเมืองคือ เมืองแพร์ โดยชาวเมืองแพร์จะออกเสียงเรียกชื่อเมืองของตนเป็นภาษาพื้นเมืองเหนือว่า เมืองแป้ (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแพร่ โรงเรียนนารีรัตน์, 2539,น.7)

การสร้างเมืองแพร์หากยึดตามตำนานวัดหลวงที่ได้มีการบันทึกไว้จะพบอายุของเมืองที่ยาวนานพันกว่าปี นอกจากนี้เมืองแพร์ยังมีกำแพงเมืองรูปหอยสังข์ที่ยังคงความสมบูรณ์ และผู้คนมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีที่ยังคงสืบทอดมาจากอดีต ด้วยปัจจัยเหล่านี้ทำให้เมืองแพร์ถูกประกาศจัดตั้งเป็นเขตพื้นที่เมืองเก่าในปี พ.ศ.2558 ซึ่งการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่านี้ ทำให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงภายในเมืองแพร์ขึ้น หน่วยงานของรัฐได้มีนโยบายพัฒนาเมืองเก่าแพร์ในด้านต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัด คือ ด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ถูกจัดขึ้นมาเป็นรูปธรรมในงานเฉลิมฉลองเมืองเก่าแพร์ 1,188 ปี ในปี พ.ศ.2559 โดยในงานได้มีการจัดพิธีสมโภชเมืองเก่าแพร์ผ่านพิธีกรรมหลายพิธีกรรม ได้แก่ พิธีนั่งปรกอธิษฐานจิต 4 ทิศ พิธีสวดเบิก 4 มุมเมือง พิธีบวงสรวงศาลหลักเมือง พิธีเจริญจิตภาวนาเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ พิธีถวายเครื่องสักการะและพ่อนถวายเจ้าหลวงเมืองแพร์ โดยมีช่างพ่อนจำนวน 1,188 คน พิธีสืบชะตาหลวงเมืองแพร์ พิธีทำบุญตักบาตรสมโภชเมืองแพร์ เป็นต้น (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่, 2559) จากพิธีกรรมของชาวเมืองแพร์ที่ได้นำมาจัดในงานฉลองเมืองแพร์ 1,188 ที่ได้ยกมาข้างต้นนี้ ทำให้เห็นถึงความเชื่อของชาวเมืองแพร์ในการนับถือพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่มีลักษณะการผสมผสานความเชื่อในพระพุทธศาสนากับคติของพราหมณ์ ในเรื่อง พระภูมิเจ้าที่ และเทพเจ้าต่าง ๆ ตลอดจนผนวกเอาการนับถือผีเข้าผสมผสานกันอย่างแนบแน่นแล้วแสดงออกมาในรูปแบบพิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ในชุมชนเมืองเก่าอยู่หลายพิธีกรรม

เมื่อกาลเวลาผ่านไปเมืองแพร์ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลให้ พิธีกรรม อันเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคมมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาสภาพและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพราะพิธีกรรมมีโครงสร้างที่ประกอบไปด้วยแต่ละองค์ประกอบย่อยที่ทำหน้าที่ทำให้พิธีกรรมนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี นอกจากนี้ในภาพรวมพิธีกรรมยังมีหน้าที่ “รวมพลัง” คนในสังคมการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งทำให้สมาชิกในสังคม

รู้สึกอบอุ่นและรู้สึก “เป็นพวกเดียวกัน” พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ถูกถ่ายทอดออกมาผ่านสังคมล้วนแต่เป็นโครงสร้างของสังคมที่มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ในสังคมประเพณี 2 ด้าน คือ ทั้งด้านจิตใจและด้านสังคม (ศิริพร ณ ถลาง, 2548, น.321-322) ดังนั้นการวิเคราะห์สภาพและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมนั้นจะต้องวิเคราะห์ตามโครงสร้างของพิธีกรรม เพื่อจะเห็นสภาพและรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้เข้าใจในตัวพิธีกรรม อันเป็นการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรม นอกเหนือจากนี้อาจพบการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจและสามารถนำมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาพิธีกรรมของเมืองแพร์ในมิติอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์สภาพและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรม ในชุมชนเขตพื้นที่เมืองเก่าแพร์ อำเภอเมืองแพร์ จังหวัดแพร่

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ชุมชนในกำแพงเมืองแพร์ และพื้นที่ชุมชนรอบกำแพงเมืองแพร์มีระยะห่างจากตัวกำแพงเมืองแพร์ 100 เมตรโดยประมาณ ซึ่งเป็นพื้นที่ตามประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าแพร์

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยศึกษาพิธีกรรมจำนวน 21 พิธีกรรมที่อยู่ในพื้นที่เมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ โดยผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 6 กลุ่มพิธีกรรม ดังนี้

1. กลุ่มพิธีทำบุญ 7 พิธี ได้แก่ พิธีตักบาตรขึ้นปีใหม่ พิธีदानสลาก พิธีตั้งธรรมหลวง พิธีตักบาตรเที่ยงคืน พิธีตักบาตรเทโวโรหณะ พิธีสวดมนต์ข้ามปี พิธีदानขันข้าว

2. กลุ่มพิธีรำลึกวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา 3 พิธี ได้แก่ พิธีเวียนเทียนวันมาฆบูชา พิธีเวียนเทียนวันวิสาขบูชา พิธีเวียนเทียนวันอาสาฬหบูชา

3. กลุ่มพิธีบวงสรวง 3 พิธี ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีเจ้าพ่อบุญสูง พิธีบวงสรวงศาลหลักเมือง พิธีบวงสรวงเจ้าหลวงพิริยเทพวงศ์

4. กลุ่มพิธีขับเคราะห์ 3 พิธี ได้แก่ พิธีส่งสังเคาะห์บ้าน พิธีส่งนพเคราะห์ พิธีสวดเบิก

5. กลุ่มพิธีต่ออายุ 3 พิธี ได้แก่ พิธีสืบชะตาแม่น้ำยม พิธีสืบชะตาหลวง พิธีห่มผ้าพระธาตุเจดีย์

6. กลุ่มพิธีขอขมา 2 พิธี ได้แก่ พิธีรดน้ำดำหัว พิธีสุมาเมก

ขอบเขตด้านเวลา

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 2 ปี เริ่มจาก เดือน มกราคม 2563 ถึง เดือน ธันวาคม 2564

ข้อจำกัดในการทำวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาพิธีกรรมในชุมชนพื้นที่เขตเมืองเก่า อำเภอเมืองแพร์ จังหวัดแพร่ที่ปรากฏในประเพณีของเมืองแพร์ หากแต่มีบางประเพณีหรือบางพิธีกรรมมีข้อจำกัดบางประการ ทำให้ชุมชนไม่สามารถจัดงานประเพณีหรือพิธีกรรมดังกล่าวได้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลของประเพณี หรือพิธีกรรมนั้นในครั้งล่าสุดมาศึกษา โดยการศึกษาจากข้อมูลที่เคยมีการบันทึกแทน และสัมภาษณ์วิทยากรเพิ่มเติม

นิยามศัพท์เฉพาะ

กลุ่มพิธี หมายถึง กลุ่มพิธีกรรมในชุมชนพื้นที่เขตเมืองเก่า อำเภอเมืองแพร์ ที่ผู้วิจัยได้แบ่งเพื่อใช้ในการศึกษาจำนวน 6 พิธี คือ กลุ่มพิธีทำบุญ กลุ่มพิธีรำลึกวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กลุ่มพิธีบวงสรวง กลุ่มพิธีขับเคราะห์ กลุ่มพิธีต่ออายุ และกลุ่มพิธีขอขมา

สภาพคงเดิม หมายถึง โครงสร้างของพิธีกรรมที่มีขนบปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานจนเกิดการคงสภาพเพื่อรักษาพิธีกรรมนั้นให้คงอยู่

สภาพเปลี่ยนแปลง หมายถึง โครงสร้างของพิธีกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงปรับตามบริบททางสังคม หรือเกิดการสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ ทั้งนี้ผู้วิจัยยังพบถึงปัจจัยที่เกิดขึ้นทำให้พิธีกรรมในชุมชนเขตเมืองเก่าแพร่ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อดำรงให้พิธีกรรมนั้นยังคงอยู่คู่ชุมชนต่อไป

อุปกรณ์ หมายถึง วัสดุอุปกรณ์รวมถึงเครื่องบูชาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “สภาพและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรม ในชุมชนเขตพื้นที่เมืองเก่า อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” เป็นการวิจัยทางด้านคติชน มีวัตถุประสงค์ วิเคราะห์สภาพและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรม โดยผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยทางคติชนวิทยา (Folklore) ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ได้แก่ ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแหล่งข้อมูล
2. กำหนดพื้นที่ในการวิจัย คุณสมบัติวิทยากร และเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. วางแผนลงพื้นที่และนัดหมายวิทยากรเพื่อเก็บข้อมูลพิธีกรรมโดยเข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และใช้เครื่องมือในการวิจัยบันทึกข้อมูล
4. จัดทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามจุดประสงค์การวิจัย
5. สรุปและอภิปรายผลแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลพิธีกรรม จำนวน 10 ท่าน ดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดแพร่
2. เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านว่าเป็นผู้มีความรู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมได้อย่างแท้จริง
3. เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมหรือเข้าร่วมพิธีกรรมในเขตพื้นที่เมืองเก่า อำเภอเมืองแพร่จังหวัดแพร่ อย่างน้อย 3 ครั้งขึ้นไป
4. เป็นผู้ที่พร้อมและเต็มใจในการให้ข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีการกำหนดคำถามเพื่อเป็นแนวทางและคำถามสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม (ลักษณะของคำถามแบบปลายเปิด) โดยคำถามจะเน้นข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ ดังนี้

- 1.1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับ ความเป็นมาและจุดประสงค์ของพิธีกรรม
- 1.3 ข้อมูลเกี่ยวกับ ลำดับขั้นตอน และองค์ประกอบของพิธีกรรม
- 1.4 ข้อมูลสภาพและการเปลี่ยนแปลงหรือข้อมูลอื่นๆและที่เป็นประเด็นน่าสนใจที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

2. แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม เป็นแบบบันทึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อบันทึกรายละเอียดที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรม

3. กล้องบันทึกวิดีโอ และโทรศัพท์มือถือแบบ Smart Phone

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยได้จัดทำแผนการเก็บข้อมูลจำนวน 3 รอบ ดังนี้

1. รอบที่ 1 คือลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลก่อนการจัดพิธีกรรม ซึ่งจะต้องเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้วิจัยถือโอกาสตามหาวิทยากรที่ตรงตามคุณสมบัติเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานของพิธีกรรมนั้น ๆ เช่น ข้อมูลความเป็นมาของพิธีกรรมที่เคยจัดมาในครั้งก่อน ๆ และข้อมูลวันเวลาในการจัดการประกอบพิธีกรรมในครั้งต่อไปแล้วนำข้อมูลมาเตรียมวางแผนลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่จะจัดงานในรอบที่ 2 ทั้งนี้ การลงพื้นที่รอบที่ 1 ผู้วิจัยจะสร้างความคุ้นเคยและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการได้รับข้อมูลในรอบต่อไป

2. รอบที่ 2 คือลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลพิธีกรรมตามแผนการที่ได้จัดทำในรอบที่ 1 ผู้วิจัยติดต่อประสานงานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยพะเยาเพื่อขอความอนุเคราะห์ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล

3. รอบที่ 3 คือเก็บประเด็นเพิ่มเติมหลังการตรวจสอบข้อมูล (ถ้ามี)

ในการบันทึกข้อมูล ผู้วิจัยใช้กล้องบันทึกวิดีโอเป็นเครื่องบันทึกภาพเคลื่อนไหวเป็นหลัก และจะใช้โทรศัพท์มือถือแบบ Smart Phone เป็นอุปกรณ์เสริมในการเก็บข้อมูล ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยียุคปัจจุบัน ผู้วิจัยเลือกใช้โทรศัพท์มือถือแบบ Smart Phone ที่คุณภาพสูง ด้วยตัวอุปกรณ์มีขนาดกระทัดรัดน้ำหนักเบาทำให้เกิดความคล่องตัวในการใช้งาน มีพื้นที่จัดเก็บข้อมูลมาก มีความละเอียดในการถ่ายภาพสูง จึงสามารถเก็บบันทึกทั้งภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวและบันทึกเสียงในเครื่องเดียวกัน บางพิธีกรรมอาจมีลำดับขั้นตอนในพิธีที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันแต่ต่างสถานที่ ผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้ผู้ช่วยนักวิจัยในการบันทึกข้อมูลดังกล่าว

ในการการบันทึกข้อมูลภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวและเสียง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนการบันทึกภาพเคลื่อนไหวนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการบันทึกขณะประกอบพิธีกรรม เพราะในการประกอบพิธีกรรมนั้นการสัมภาษณ์อาจรบกวนสมาธิและทำให้เกิดความสับสนของผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้วิจัยจึงบันทึกภาพเคลื่อนไหวเพื่อบันทึกบรรยากาศ ลำดับขั้นตอน เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะทำพิธีกรรมแล้วนำมาสอบถามผู้ประกอบพิธีกรรมภายหลังเมื่อเสร็จพิธี

เมื่อได้ข้อมูลพิธีกรรมที่ครบถ้วนแล้วผู้วิจัยจัดทำข้อมูลให้เป็นระบบเพื่อสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1.1 ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่บันทึกจากแบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม

1.2 ผู้วิจัยถ่ายเสียงจากไฟล์เสียงที่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแบบคำต่อคำ โดยให้มีสำเนียงใกล้เคียงกับเสียงจริงมากที่สุด

1.3 ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาให้สมบูรณ์ โดยการตรวจสอบข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลและตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อมูลแบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม กับข้อมูลที่บันทึกจากการเข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

1.4 เมื่อได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์ ผู้วิจัยจะเรียบเรียงข้อมูลอย่างเป็นระบบ แยกหมวดหมู่และประเภทของข้อมูลไว้ เพื่อให้ง่ายต่อการนำข้อมูลมาวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลและแยกเป็นหมวดหมู่แล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยนำแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของแรดครีฟพี-บราว มาช่วย

วิเคราะห์พิธีกรรม โดยแรดคริฟฟ์-บราว ได้เปรียบสังคมเหมือนอินทรีซึ่งมีชีวิต มีการเกิดเจริญเติบโตเจ็บป่วย รักษาได้ เมื่อหายจากการเจ็บป่วยก็จะก้าวเดินต่อไป ร่างกายมนุษย์มีอวัยวะเป็นส่วนประกอบเพื่อการคงอยู่ สังคมก็มีโครงสร้างเพื่อการดำรงตนทั้งอวัยวะของคนและโครงสร้างของสังคมก็ต่างทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กันเพื่อผดุงร่างกายและสังคม (Radcliffe-Brown อ้างอิงใน นียพรรณ ผลวัฒน์นะ, 2539, หน้า 108-109) ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลพิธีกรรมในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มองพิธีกรรมประกอบไปด้วยโครงสร้างที่เป็นองค์ประกอบทำให้การจัดพิธีกรรมนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วย คือ 1. จุดประสงค์ของพิธีกรรม 2. วันเวลาและสถานที่ 3. อุปกรณ์ 4. ผู้เข้าร่วมในพิธี และ 5. ลำดับขั้นตอนแล้วนำมาวิเคราะห์หาสภาพของพิธีกรรมและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงร่วมกับการสัมภาษณ์วิทยากร

เพิ่มเติมและสิ่งที่ได้พบจากการลงไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมตลอดจนนำข้อสรุปจากการทบทวนวรรณกรรมมาช่วยในการอธิบายสภาพและการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมดังกล่าว

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และบันทึกข้อมูลคติชนประเภทพิธีกรรมจำนวน 21 พิธี แล้วได้วิเคราะห์ตามจุดประสงค์ของการวิจัย และได้สรุปผลการวิจัย โดยได้เป็นตารางแบ่งตามกลุ่มพิธีกรรม 6 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มพิธีทำบุญ พิธีกรรมในกลุ่มนี้มี 7 พิธี ได้แก่ พิธีตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ พิธีตักบาตรเทโวโรหณะ พิธีตักบาตรเที่ยงคืน พิธิตานขันข้าว พิธิตานสลาก พิธีตั้งธรรมหลวง และพิธีสวดมนต์ข้ามปี ในแต่ละพิธีมีสภาพ ตามตารางวิเคราะห์ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงสภาพพิธีกรรมกลุ่มพิธีทำบุญ

พิธีกรรม	สภาพของพิธีกรรมตามโครงสร้างพิธีกรรม				
	จุดประสงค์	วันเวลา และสถานที่	อุปกรณ์	ผู้เข้าร่วมในพิธี	ลำดับขั้นตอน
1 พิธีตักบาตรวันขึ้นปีใหม่	เปลี่ยนแปลง	คงเดิม	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง	คงเดิม
2 พิธีตักบาตรเทโวโรหณะ	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง
3 พิธีตักบาตรเที่ยงคืน	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง
4 พิธิตานขันข้าว	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม
5 พิธิตานสลาก	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม
6 พิธีตั้งธรรมหลวง	คงเดิม	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง
7 พิธีสวดมนต์ข้ามปี	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง	เปลี่ยนแปลง	เปลี่ยนแปลง	เปลี่ยนแปลง

รายละเอียดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างพิธีกรรม

1. พิธีตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ในปี พ.ศ. 2562 มีการเพิ่มจุดประสงค์ของงานให้สอดคล้องกับ

งานฉลอง 1,191 ปีเมืองเก่าแพร่ นอกจากจะตักบาตรในวันขึ้นปีใหม่แล้วยังถือว่าเป็นการทำบุญเมืองเก่าในพิธีเดียวกัน และได้กำหนดผู้เข้าร่วมในพิธี คือ

จำนวนพระสงฆ์ 191 รูป ที่รับบิณฑบาตให้สอดคล้องกับเลขอายุเมืองเก่าอีกด้วย

2. พิธีตัดกบาตรเทโวโรหณะ ในขั้นตอนตัดกบาตรได้มีการเพิ่มขบวนประชาสัมพันธ์เรื่องการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา - 19 และเพิ่มขึ้นขั้นตอนการทำบุญโดยรับบริจาคเงินสำหรับซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์และชุดป้องกันโควิด (PPE) ให้กับบุคลากรทางการแพทย์ในพิธีตัดกบาตร

3. พิธีตัดกบาตรเที่ยงคืน ในขั้นตอนของพิธีมีการเพิ่มการแสดงทางวัฒนธรรมของเยาวชนหน้าพระอุโบสถก่อนพิธีตัดกบาตร นอกจากนี้ขณะตัดกบาตรชาวบ้านได้มีการตักถองบูชา และบรรเลงดนตรีขับกล่อมขณะพระสงฆ์รับบิณฑบาต

4. พิธีตั้งธรรมหลวง การใช้อุปกรณ์ในพิธีเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์ใช้รูปจุดบูชาแทนผางประทีป นอกจากนี้ยังพบการตัดลำดับขั้นตอนการตั้งธรรมหลวงในบางวัดให้กระชับ และมีการถ่ายทอดสดผ่านทาง Page Facebook ขณะประกอบพิธี

5. พิธีสวดมนต์ข้ามปี ในส่วนสถานที่ที่มีการเพิ่มการจัดพิธีในรูปแบบ Online ชาวบ้านสามารถร่วมพิธีที่บ้านได้ ทำให้เกิดสถานที่ประกอบพิธีกรรมในโลก online เพิ่มขึ้น และมีการเพิ่มอุปกรณ์สื่อสารตลอดจนสัญญาณ Internet ที่ใช้เป็นช่องทางในการประกอบพิธีกรรม ทำให้ผู้คนให้ความสนใจเป็นอย่างมากทำให้ ผู้เข้าร่วมพิธีไม่ได้จำกัดแค่คนในพื้นที่ คนนอกพื้นที่สามารถเข้าพิธีกรรมแบบ online ส่วนลำดับขั้นตอนถูกกำหนดด้วยบทสวดมนต์เปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของเวลาที่จะต้องสวดมนต์และนั่งทำสมาธิให้เสร็จก่อนเที่ยงคืน และเมื่อสวดมนต์ข้ามปีเสร็จคณะสงฆ์จะทำการขอขมาพระเถระผู้ใหญ่เป็นลำดับสุดท้าย

2. กลุ่มพิธีรำลึกวันสำคัญทางศาสนา พิธีกรรมในกลุ่มนี้มี 3 พิธี ได้แก่ พิธีเวียนเทียนวันวิสาขบูชา พิธีเวียนเทียนวันอาสาฬหบูชา และพิธีเวียนเทียนวันมาฆบูชา ในแต่ละพิธีมีสภาพ ตามตารางวิเคราะห์ ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงสภาพพิธีกรรมกลุ่มพิธีรำลึกวันสำคัญทางศาสนา

พิธีกรรม	สภาพของพิธีกรรมตามโครงสร้างพิธีกรรม				
	จุดประสงค์	วันเวลา และสถานที่	อุปกรณ์	ผู้เข้าร่วมในพิธี	ลำดับขั้นตอน
1 พิธีเวียนเทียนวันมาฆบูชา	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง
2 พิธีเวียนเทียนวันวิสาขบูชา	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง
3 พิธีเวียนเทียนวันอาสาฬหบูชา	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง

รายละเอียดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างพิธีกรรมของทั้ง 3 พิธีกรรม มีการเพิ่มลำดับขั้นตอนคือ การอ่านพระคถิตธรรมของ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาปริณายก ซึ่งเป็นนโยบายจากส่วนกลางให้แต่ละวัดถือปฏิบัติ

3. กลุ่มพิธีบวงสรวง พิธีกรรมในกลุ่มนี้มี 3 พิธี ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีเจ้าพ่อบุญสูง พิธีบวงสรวงเจ้าหลวงพิริย-เทพวงศ์ พิธีบวงสรวงศาลหลักเมือง ในแต่ละพิธีมีสภาพ ตามตารางวิเคราะห์ ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงสภาพพิธีกรรมกลุ่มพิธีบวงสรวง

พิธีกรรม	สภาพของพิธีกรรมตามโครงสร้างพิธีกรรม				
	จุดประสงค์	วันเวลา และสถานที่	อุปกรณ์	ผู้เข้าร่วมในพิธี	ลำดับขั้นตอน
1 พิธีเลี้ยงผีเจ้าพ่อบุญสูง	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม
2 พิธีบวงสรวงเจ้าหลวงพริยเทพวงศ์	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง
3 พิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองแพร่	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง	เปลี่ยนแปลง

รายละเอียดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างพิธีกรรม

1. พิธีบวงสรวงเจ้าหลวงพริยเทพวงศ์ มีการเพิ่มการแสดงในลำดับขั้นตอนของพิธี คือ การพอบวงสรวง เจ้าหลวงพริยเทพวงศ์
2. พิธีบวงสรวงศาลหลักเมือง ด้วยสถานการณ์โควิด -19 มีการจำกัดจำนวนผู้เข้าร่วมพิธีกรรม และ

ได้ตัดขั้นตอนการพอบนมือออกจากพิธีบวงสรวงศาลหลักเมือง

4. กลุ่มพิธีขับเคราะห์ พิธีกรรมในกลุ่มนี้มี 3 พิธี ได้แก่ พิธีสงสังคหะบ้าน พิธีสวดเบิก และพิธีสะเดาะนพเคราะห์ ในแต่ละพิธีมีสภาพ ตามตารางวิเคราะห์ ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงสภาพพิธีกรรมกลุ่มพิธีขับเคราะห์

พิธีกรรม	สภาพของพิธีกรรมตามโครงสร้างพิธีกรรม				
	จุดประสงค์	วันเวลา และสถานที่	อุปกรณ์	ผู้เข้าร่วมในพิธี	ลำดับขั้นตอน
1 พิธีสงสังคหะบ้าน	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม
2 พิธีสวดเบิก	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม
3 พิธีสะเดาะนพเคราะห์	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง	เปลี่ยนแปลง	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง

รายละเอียดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างพิธีกรรม

1. พิธีสะเดาะนพเคราะห์จะจัดร่วมกับพิธีสืบชะตา เนื่องจากมีการจัดแบบ Online ทำให้วันเวลาและสถานที่ มีการเปลี่ยนแปลงโดยเกิดพื้นที่พิธีกรรมในโลก Online และมีการอุปกรณ์ที่ใช้ในการ Online นอกจากนี้ยังพบการใช้เครื่องเช่นสังเวจร่วมกับพิธีสืบชะตา ผู้เข้าร่วมในพิธีมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นด้วยรูปแบบพิธีกรรมแบบ Online ส่วนลำดับ

ขั้นตอนได้มีการปรับให้กระชับเพราะจัดร่วมกับพิธีสืบชะตา

5. กลุ่มพิธีต่ออายุ พิธีกรรมในกลุ่มนี้มี 3 พิธี ได้แก่ พิธีสืบชะตาแม่น้ำยม พิธีสืบชะตาหลวง และพิธีห่มผ้าพระธาตุเจดีย์ ในแต่ละพิธีมีสภาพ ตามตารางวิเคราะห์ ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงสภาพพิธีกรรมกลุ่มพิธีต่ออายุ

พิธีกรรม	สภาพของพิธีกรรมตามโครงสร้างพิธีกรรม				
	จุดประสงค์	วันเวลา และสถานที่	อุปกรณ์	ผู้เข้าร่วมในพิธี	ลำดับขั้นตอน
1 พิธีสืบทอดแม่ให้น้ำนม	เปลี่ยนแปลง	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง
2 พิธีสืบทอดตาลวง	คงเดิม	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง	คงเดิม	คงเดิม
3 พิธีห่มผ้าพระธาตุเจดีย์	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	เปลี่ยนแปลง

รายละเอียดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้าง

1. พิธีสืบทอดแม่ให้น้ำนม มีการเพิ่มจุดประสงค์ในปี 2564 คือ การปล่อยปลาเพื่ออนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นผู้จัดพิธีได้นำพันธุ์ปลามาเข้าร่วมในพิธีนี้ด้วย นอกจากนี้อุปกรณ์ที่ใช้ในเครื่องสืบทอดผู้ประกอบพิธีได้ใช้ผลิตภัณฑ์ข้าวสารที่มีการบรรจุซอง และเพิ่มขั้นตอนการปล่อยปลาลงแม่ให้น้ำนมเป็นขั้นตอนสุดท้ายของพิธีกรรม

2. พิธีสืบทอดตาลวง พบการเปลี่ยนแปลงในอุปกรณ์เครื่องสืบทอด คือ อุปกรณ์ในพิธีผู้ประกอบ

พิธีกรรมใช้ขนมปังที่มีขายในท้องตลาดแทนข้าวต้มมัดในสวดวงสืบทอด

3. พิธีห่มผ้าพระธาตุเจดีย์ เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด - 19 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนการเวียนผ้าห่มรอบพระธาตุโดยการสวดมนต์ และมีการรักษาระยะห่างตามมาตรการป้องกันโรค

6. กลุ่มพิธีขอขมา พิธีกรรมในกลุ่มนี้ มี 2 พิธี ได้แก่ พิธีรดน้ำดำหัว และพิธีสุมาเมก ในแต่ละพิธีมีสภาพ ตามตารางวิเคราะห์ ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงสภาพพิธีกรรมกลุ่มพิธีขอขมา

พิธีกรรม	สภาพของพิธีกรรมตามโครงสร้างพิธีกรรม				
	จุดประสงค์	วันเวลา และสถานที่	อุปกรณ์	ผู้เข้าร่วมในพิธี	ลำดับขั้นตอน
1 พิธีรดน้ำดำหัว	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม
2 พิธีสุมาเมก	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม	คงเดิม

จากการวิเคราะห์สภาพของพิธีกรรม 6 กลุ่มพิธี พบว่าโครงสร้างของพิธีกรรมมีสภาพคงเดิม และสภาพเปลี่ยนแปลง ตามรายละเอียดดังนี้

1. โครงสร้างพิธีกรรมที่มีสภาพคงเดิม

1.1 จุดประสงค์ ด้วยพิธีกรรมแต่ละพิธีกรรมมีจุดประสงค์ที่ชัดเจน โดยจุดประสงค์ของพิธีกรรม

นั้นแฝงไปด้วยความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในชุมชนได้จึงทำให้มีสภาพคงเดิม

1.2 วันเวลา และสถานที่ พิธีกรรมส่วนใหญ่จะประกอบพิธีกรรมตามประเพณีท้องถิ่นมีเวลาที่กำหนดตามปฏิทินท้องถิ่นอยู่แล้ว นอกจากนี้พบว่า

ชาวบ้านจะถือฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งการจัดงานประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ จะต้องผ่านการประชุมและหารือในชุมชน เพื่อกำหนดวันเวลาสถานที่

1.3 อุปกรณ์ ที่มีสภาพคงเดิม นั้นได้มีการกำหนดมาตามจารีตของคนเมืองแพร่ เพราะเกี่ยวข้องกับความคิดคติสิทธิ์ของพิธีกรรม บางพิธีกรรมได้มีการบันทึกไว้เป็นตำราในการประกอบพิธี โดยเฉพาะเรื่องของการบวงสรวง และการเลี้ยงผีที่กำหนดเครื่องเซ่น หรือเครื่องบวงสรวงหลักไว้อย่างชัดเจน และต้องมีครบตามจำนวนที่ระบุไว้ ซึ่งอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมล้วนแต่มีความหมาย และนัยแฝง อันจะทำให้พิธีนั้นเกิดความศักดิ์สิทธิ์ และสัมฤทธิ์ผลในการประกอบพิธี

1.4 ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ที่มีสภาพคงเดิม เพราะมีความเชื่ออย่างแนบแน่นต่ออำนาจ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธี และถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ได้แก่ ผู้ประกอบพิธี ที่เป็น พระภิกษุสงฆ์ พ่ออาจารย์ หรือพรหมณ์ผู้ประกอบพิธี ซึ่งเป็นผู้รู้ลำดับขั้นตอน และอุปกรณ์ องค์ประกอบของพิธีแต่ละพิธี ส่วนผู้เข้าร่วมจะเป็นชาวบ้านนอกเขตและในพื้นที่เมืองเก่าแพร่ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ และหัวหน้าส่วนราชการจังหวัดแพร่ ที่มีความศรัทธาต่อพิธีกรรมนั้น ๆ

1.5 ลำดับขั้นตอน ที่มีสภาพคงเดิมมีลักษณะคล้ายกับอุปกรณ์ในพิธีเพราะถูกบันทึกลำดับขั้นตอนไว้เป็นตำรา โดยเฉพาะบทสวดในพิธีกรรมต่าง ๆ ผู้ประกอบในพิธีจะต้องสวดบทสวดให้ถูกต้อง หากผิดพลาดจะทำให้พิธีนั้นขาดความศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังมีข้อปฏิบัติในก่อนการประกอบพิธีกรรมที่ผู้ประกอบพิธีกรรมจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด คือ การยกขันตั้ง หรือไหว้ครูก่อนประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ข้อบังคับ และบทสวดเหล่านี้ที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจึงมีสภาพคงเดิม

2. โครงสร้างพิธีกรรมที่มีสภาพเปลี่ยนแปลง และปัจจัยการเปลี่ยนแปลง

โครงสร้างพิธีกรรมที่มีสภาพเปลี่ยนแปลงนั้น ผู้วิจัยพบปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 4 ปัจจัย ได้แก่ 1.นโยบายจากภาครัฐ หรือนโยบายของผู้จัด 2.ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี 3.การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ 4.สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ซึ่งแต่ละปัจจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้

2.1 จุดประสงค์ของพิธีกรรม การเปลี่ยนแปลงของจุดประสงค์ของพิธีกรรม มีปัจจัยมาจาก นโยบายจากรัฐ หรือนโยบายของผู้จัดพิธี พบสภาพเปลี่ยนแปลง คือ มีการเพิ่มจุดประสงค์ในพิธีส่วนมากจะพบได้ในพิธีกรรมที่หน่วยงานราชการเป็นผู้จัดโครงการโดยเบิกจ่ายงบประมาณจากภาครัฐ ดังนั้นจึงเกิดการบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ในจุดประสงค์ของโครงการที่เขียนนั้นจึงถูกเพิ่มด้วยนโยบายบางประการของรัฐ ดังที่ผู้วิจัยพบในพิธีสืบชะตาแม่น้ำยม ปี พ.ศ. 2564 ที่ทางเทศบาลเมืองแพร่เป็นเจ้าของโครงการ มีการผนวกเอาการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น และการทำบุญถวายเป็นพระราชกุศลแด่ในหลวง ร.10 เข้าร่วม โดยได้รับความร่วมมือจากกรมประมงที่ได้อนุเคราะห์พันธุ์ปลาในการเข้าร่วมพิธีสืบชะตาแม่น้ำยม นอกจากนี้มีตัวอย่างการเพิ่มจุดประสงค์ตามนโยบายของผู้จัดในพิธีตักบาตรขึ้นปีใหม่ พ.ศ.2563 ที่จัดขึ้นในช่วงงานฉลองเมืองเก่าแพร่ 1,191 ปี นอกจากจะเป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ตามปกติทุกปีแล้วยังเป็นการทำบุญฉลองเมืองเก่าแพร่ที่มีอายุ 1,191 ปี ควบคู่กับการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเมืองเก่าแพร่ไปในตัว

2.2 วันเวลา และสถานที่ การเปลี่ยนแปลงของวันเวลา และสถานที่ในการประกอบพิธีนั้น มีปัจจัยมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - 19 พบสภาพการเปลี่ยนแปลง 2 รูปแบบ

2.2.1 การยกเลิก หรือเลื่อนพิธี จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - 19 ทำให้หลายพิธีกรรมยกเลิกการจัดในปีนั้น ๆ หรือมีการเลื่อนออกไปจนกว่าสถานการณ์จะดีขึ้น

2.2.2 เปลี่ยนสถานที่พิธีกรรม จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - 19 ทำให้หลายพิธีกรรมมีการปรับรูปแบบไปเป็นอยู่ในรูปแบบ Online ดังพิธีสวดมนต์ข้ามปีที่จัดในรูปแบบ Online ทำให้พื้นที่ของพิธีกรรมย้ายจากวัดที่ประกอบพิธีไปสู่บ้านผู้ร่วมพิธี เกิดความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมที่สามารถสวดมนต์ข้ามปีได้ที่บ้านของตนเองโดยไม่ต้องมาร่วมพิธีที่วัด

2.3 อุปกรณ์ การเปลี่ยนแปลงอุปกรณ์นั้น มีปัจจัยมาจากการเปลี่ยนแปลงความของคนในสังคมที่ต้องอาศัยความสะดวกรวดเร็ว และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี พบสภาพการเปลี่ยนแปลง 2 รูปแบบ

2.3.1 การเปลี่ยนอุปกรณ์ในพิธี พบในพิธีสืบชะตาน้ำยม และสืบชะตาหลวง มีการใช้ข้าวสารที่เป็นสินค้าขายในร้านสะดวกซื้อพร้อมที่มีการห่มหุ้มผลิตภัณฑ์ติดตราเครื่องหมายการค้าแทนข้าวสาร ข้าวเปลือกที่เป็นเมล็ดใส่ลงในหม้อประจำขาของก้างชะตา และในสวดวงสืบชะตาหลวงมีการใช้ขนมปังปิ้งที่วางขายในร้านสะดวกซื้อแทนขนมข้าวต้มมัด และการใช้รูปแทนประทีปดินกาจุดบูชาภัณฑ์เทศน์ในพิธีตั้งธรรมหลวงเพื่อความสะดวกรวดเร็ว

2.3.2 การเพิ่มอุปกรณ์ พบการเพิ่มอุปกรณ์ในการประกอบพิธีที่มีการจัดแบบออนไลน์คือ อุปกรณ์ส่งสัญญาณภาพและเสียง ประกอบไปด้วยกล้อง คอมพิวเตอร์ สัญญาณอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมพิธีก็ต้องเตรียมอุปกรณ์รับสัญญาณเหล่านี้เช่นกัน

2.4 ผู้เข้าร่วมในพิธี การเปลี่ยนแปลงของผู้เข้าร่วมพิธีนั้น มีปัจจัยมาจากนโยบายเมืองเมืองเก่า

แพร่ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว และสถานการณ์โควิด - 19 ทำให้เกิดสภาพการเปลี่ยนแปลง 2 รูปแบบ คือ

2.4.1 การเพิ่มจำนวนผู้เข้าร่วมพิธีที่เกิดจากการประชาสัมพันธ์พิธีให้กว้างขวางทำให้ชาวเมืองแพร่เกิดความสนใจในพิธีกรรมและได้เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว โดยเฉพาะพิธีกรรมสวดมนต์ข้ามปีในยุค New Normal ที่จัดในรูปแบบออนไลน์และพิธีตักบาตรข้ามปีใหม่ในปี 2563 ที่มีการประชาสัมพันธ์โดยการนำเอาตัวเลขอายุเมืองเก่าแพร่ 1,191 ปี มาใช้กำหนดเป็นจำนวนพระสงฆ์ในพิธี 191 รูป เพื่อเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลดึงดูดชาวบ้านและนักท่องเที่ยวให้เข้าร่วมในพิธีเป็นจำนวนมาก

2.4.2 การกำหนดจำนวนผู้เข้าร่วมพิธี เกิดจากการควบคุมจำนวนผู้เข้าร่วมพิธีกรรมภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - 19 โดยผู้เข้าร่วมพิธีจะต้องปฏิบัติตาม ศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด (ศบค.) จังหวัดแพร่ โดยจำกัดผู้เข้าร่วมพิธีไม่เกิน 50 คนผู้เข้าร่วมพิธีต้องสวมหน้ากากอนามัย ตรวจวัดอุณหภูมิ ลงทะเบียนผ่านแอปพลิเคชันแพร่ชนะ เป็นต้น

2.5 ลำดับขั้นตอน การเปลี่ยนลำดับขั้นตอน มีปัจจัยมาจากการเปลี่ยนแปลงความของคนในสังคมที่ต้องอาศัยความสะดวกรวดเร็ว นโยบายจากภาครัฐสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - 19 และความสร้างสรรค์ของผู้ประกอบพิธีกรรม พบสภาพการเปลี่ยนแปลง 2 รูปแบบ

2.5.1 การเพิ่มลำดับขั้นตอน ซึ่งพบในหลายพิธี ได้แก่ การเพิ่มการอ่านพระคดิธรรม ของสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ในพิธีเวียนเทียนวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเพิ่มการช่องทางทำบุญเพื่อซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์ให้กับเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ในขบวนตักบาตรเทโวโรหณะ การเพิ่มช่องทางทำบุญออนไลน์

ดำเนินพิธีสวดมนต์ข้ามปีแบบออนไลน์ การเพิ่มการแสดงฟ้อนบวงสรวงในพิธีบวงสรวงเจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์ การเพิ่มการตักลงบูชาในขณะที่ทำพิธีห่มผ้าพระธาตุเจดีย์ และตักบาตรเที่ยงคืน การเพิ่มขึ้นตอนการปล่อยปลาลงแม่น้ำยมในพิธีสืบชะตาแม่น้ำยม การเพิ่มการประชาสัมพันธ์เรื่องการป้องกันโควิด - 19 ผ่านการสวมหน้ากากอนามัยให้หุ่นเปรตจำลองในพิธีตักบาตรเทโวโรหนะ และรถประชาสัมพันธ์ และการเพิ่มการจัดสลากของขวัญปีใหม่ในพิธีสวดมนต์ข้ามปี พ.ศ.2563 ของวัดพระนอน อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่

2.5.2 การตัดลำดับขั้นตอน พบในหลายพิธี คือ การตัดการสวดบูชาคุณพระรัตนตรัย ขณะเวียนทักษิณาวรรตรอบวิหาร และเจดีย์ 3 รอบ ในพิธีห่มผ้าพระธาตุเจดีย์วัดพระนอน การตัดพิธีการฟ้อนผีเจ้าเมืองในพิธีบวงสรวงศาลหลักเมือง

2.5.3 การรวมหลายขั้นตอนในหลายพิธีเข้าด้วยกัน การจัดพิธีกรรมหลายพิธีในวันเดียวกันทำให้พบการรวมหลายพิธีกรรมเข้าด้วยกัน เช่น ชุมชนเขตวันจัดพิธีสวดเบิกและส่งสังคหะบ้านร่วมกัน วัดพระบาทมิ่งเมืองจัดพิธีสะเดาะนพเคราะห์บูชาเทียน พิธีสืบชะตา พิธีสวดมนต์ข้ามปีร่วมกันในวันสงท่ายปีเก่า วัดพระนอนจัดพิธีห่มผ้าพระธาตุเจดีย์ ห่มผ้าพระนอน และสืบชะตาหลวงในวันเดียวกันคือวันวิสาขบูชา ซึ่งลักษณะการจัดพิธีกรรมแบบรวมกันนี้จะมีการรวบลำดับขั้นตอนให้เป็นพิธีเดียวกัน กล่าวคือ ลำดับขั้นตอนจะถูกจัดเรียงใหม่เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนของพิธี เช่น ผู้ประกอบยกชั้นตั้ง หรือไหว้ครูรอบเดียว แล้วประกอบพิธีจนเสร็จเมื่อเสร็จทุกพิธีแล้ว จะให้พรตลอดถึงพรมน้ำมนต์ ผู้เข้าร่วมพิธีร่วมกันครั้งเดียวเป็นอันจบพิธี

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาสภาพและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรม ผู้วิจัยพบโครงสร้างพิธีกรรมมีสภาพอยู่ 2 สภาพ คือ สภาพคงเดิม และสภาพเปลี่ยนแปลง สาเหตุที่น่าสนใจที่ทำให้สภาพโครงสร้างพิธีกรรมนั้นคงเดิม คือ การบันทึกความศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นในลายลักษณ์อักษรอยู่ในรูปแบบบ๊อบสา หรือตำราประกอบพิธีกรรม รวมถึง บทสวด และคาถาต่าง ๆ เพราะมีความเกี่ยวข้องกับพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่ดลให้พิธีกรรมนั้นสำเร็จลุล่วงและชาวบ้านจะได้รับผลของการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ พลังอำนาจอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จึงยากแก่การเปลี่ยนแปลง ดังที่ เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ (2561, น. 181) ได้พบการดำรงอยู่ของพิธีกรรมชาวไทลื้อท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม สิ่งที่ทำให้พิธีกรรมดำรงอยู่คือ พลังแห่งความเชื่อและความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพลังจากนามธรรมอันสูงส่งของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อในพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ

ส่วนสภาพเปลี่ยนแปลงจะเกิดในทุกโครงสร้างพิธีกรรม ทั้งนี้ รูปแบบการเปลี่ยนแปลงจะขึ้นอยู่กับปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองแพร่ ได้แก่ นโยบายจากรัฐ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจและการท่องเที่ยว รวมไปถึงการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้สภาพขององค์ประกอบในพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไป เช่น 1. จุดประสงค์ของพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของภาครัฐหรือผู้จัด 2. ผู้เข้าร่วมพิธีเพิ่มจำนวนขึ้นจากการประชาสัมพันธ์เข้าร่วมตามนโยบายเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว และถูกจำกัดผู้เข้าร่วมเมื่อมีการแพร่ระบาดของโรค 3. วันเวลาและสถานที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงเพราะการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 4.อุปกรณ์ในพิธีมีการเสริมเติมแต่งให้ทันสมัยหรือถูกตัดทอนแทนที่ด้วย

สิ่งใหม่เพราะยากที่จะหาวัสดุอุปกรณ์ที่ตรงตามตำราในอดีต รวมถึงเกิดกระบวนการนำอุปกรณ์ในพิธีมาใช้ใหม่ (Reuses) เพื่อตอบสนองนโยบายการอนุรักษ์พลังงาน 5. ลำดับขั้นตอนในพิธีมีการลด เพิ่ม สลับตลอดจนผสมผสานพิธีกรรมหลายพิธีกรรมเข้าด้วยกันตามนโยบายของผู้จัดพิธี นอกจากนี้ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้พิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงสภาพไปอย่างรวดเร็ว คือ สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 เพราะสถานการณ์นี้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของสังคม และวิถีชีวิตการเป็นอยู่ของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ชาวบ้านจะต้องปรับตัวให้อยู่ในวิถีความปกติใหม่ (New Normal) ดังนั้นพิธีกรรมก็ต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเช่นกัน โดยการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเข้ามาช่วยเป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารทำให้เกิดพื้นที่ของพิธีกรรมแบบออนไลน์ (Online) พื้นที่ของพิธีกรรมได้ขยายกว้างมากยิ่งขึ้นและง่ายต่อการเข้าถึงซึ่งก่อให้เกิดผลดีหลายพิธีกรรมในเขตพื้นที่เมืองเก่าแพร่จึงมีการจัดในรูปแบบออนไลน์ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างพิธีกรรมที่ได้ค้นพบนี้เป็นไปตามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของ แรตคริฟฟ์-บราว (อ้างอิงใน นิยพรรณ ผลพัฒนา, 2539, น. 108-109) ที่เปรียบโครงสร้างของสังคมคล้ายกับโครงสร้างร่างกายมนุษย์ สังคมเปรียบเสมือนอินทรีย์ซึ่งมีชีวิต มีการเจริญเติบโตเจ็บป่วย รักษาได้ เมื่อหายจากการเจ็บป่วยจะก้าวเดินต่อไป ร่างกายมนุษย์มีอวัยวะประกอบเพื่อการคงอยู่ สังคมก็มีโครงสร้างดำรงตน หากสังคมชะงักงันหรือพัฒนาไปได้ช้าสังคมก็จะหาแนวทางการแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างของตนเองเพื่อการดำรงอยู่หรือพัฒนาก้าวต่อไป ดังนั้นสภาพเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างพิธีกรรมจึงเป็นเรื่องธรรมดาและเกิดขึ้นอย่างเป็นพลวัตมาตลอด

ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือสภาพการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมที่มีลักษณะการผสมผสานพิธีกรรม

หลายพิธีเข้าด้วยกันหรือจัดรวมหลายพิธีในวันเดียวกันจะทำให้ประหยัดทรัพยากร หากพิธีกรรมนั้นอยู่ในช่วงเป็นวันหยุดตามประเพณีก็จะสามารถช่วยในการส่งเสริมการท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้กับชุมชน ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีในการช่วยประชาสัมพันธ์พิธีกรรมหรือเปิดพื้นที่พิธีกรรมให้อยู่ในโลก Online จะสามารถดึงดูดความสนใจผู้คนให้มาร่วมพิธีได้เป็นอย่างมาก ข้อค้นพบเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยเห็นตัวอย่างการสร้างสรรคพิธีกรรมและหากจะนำพิธีกรรมในเมืองเก่าแพร่มาสร้างสรรคนั้นสามารถทำได้ และจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนซึ่งลักษณะการสร้างสรรคดังกล่าวสามารถพบได้จากงานวิจัยของนักวิชาการคดชนวิทยาหลายท่าน อย่างเช่น เชิดชาย หิรัญโร (2557) ได้พบการประยุกต์พิธีกรรม “สืบ ส่ง ถอน” ในล้านนา ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนในหลายส่วน สามารถสรุปเป็นการประยุกต์พิธีกรรมได้ 5 รูปแบบ คือ การเพิ่มเติมการลดทอน การปรับเปลี่ยน การผสมผสาน และการสร้างใหม่ ในขณะเดียวกัน ประเสริฐ รุณรา (2557) ได้ศึกษาพิธีสวดนพเคราะห์ในสังคมไทย พบว่า การจัดพิธีกรรมมีต้นทุนและค่าใช้จ่าย นอกจากนี้พิธีกรรมยังสามารถระดมมวลชน และระดมทุน ดังนั้นการจัดพิธีสวดนพเคราะห์ในวันหยุดสำคัญและวันหยุดนักขัตฤกษ์ทำให้ผู้เข้าร่วมสามารถเดินทางมาเข้าร่วมพิธีได้อย่างสะดวก อีกทั้งยังเป็นการลดต้นทุนในการจัดพิธีอีกด้วย นอกจากนี้ วิชราภรณ์ ดิษฐปาน (2557) ได้ศึกษาประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระอุปคุต พบลักษณะปัจจัยร่วมที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมอย่างมีพลวัต คือ การท่องเที่ยวและบทบาทของภาครัฐและเอกชน มีส่วนทำให้รูปแบบพิธีมีความอลังการ โดยผู้ประกอบพิธีมักสร้างรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อจูงใจมวลชนให้เข้าร่วมพิธีกรรม

การวิจัยนี้ทำให้ผู้วิจัยได้พบว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์และสังคมที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุและปัจจัยต่าง ๆ เมื่อมนุษย์และสังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้พิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตาม ด้วยปรากฏการณ์นี้ ทำให้ผู้วิจัยได้รับรู้และเข้าใจถึงเรื่องเหตุและผลของการเปลี่ยนแปลงอันเป็นสัจธรรมของชีวิตที่เป็นไปตาม อิทัปปัจจยตา ดังบาลีที่ได้ยกมาว่า

“อติ อิมสมิ สติ อิทั โทติ อิมสสุปปาทา อิทั อูปปชชติ
อิมสมิ อสติ อิทั น โทติ อิมสส นโรธา อิทั นิรุชฌติ”

ขุ.ม.(บาลี) 29/865/534

ที่มีใจความ แปลว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”

(พุทธศาสนิกขุ, 2516, น.297)

องค์ความรู้จากการวิจัยสู่การพัฒนา

ในการทำวิจัยครั้งนี้พบสภาพของพิธีกรรมในเขตชุมชนพื้นที่เมืองเก่าแพร่ ที่มีสภาพคงเดิม และเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยที่เกิดขึ้น ตลอดจนพบตัวอย่างของพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้สำคัญที่พบในการทำวิจัยครั้งนี้ หากจะนำเอาองค์ความรู้จากการวิจัยนี้มาพัฒนาให้เป็นรูปธรรมนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นการเปลี่ยนแปลงและรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมจะเป็นประเด็นสามารถพัฒนาต่อยอดให้เกิดขึ้นในชุมชน หรือท้องถิ่นอื่น ๆ ที่มีความสนใจในเรื่องพิธีกรรม โดยผู้วิจัยได้เสนอการนำองค์ความรู้มาพัฒนา ดังนี้

1. การนำพิธีกรรมมาใช้ในการส่งเสริมงานประเพณีท้องถิ่น

การใช้พิธีกรรมเพื่อรวมศรัทธา รวมผู้คน ให้มาเข้าร่วมงานประเพณีนั้น เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่สามารถพบได้ในหลายท้องถิ่น โดยพิธีกรรมนั้น

จะต้องสามารถดึงดูดผู้คนได้ ทั้งนี้แต่ละท้องถิ่นอาจใช้รูปแบบการหยิบยืมเอาพิธีกรรมหลาย ๆ พิธีกรรมหรือพิธีกรรมที่น่าสนใจ มาจัดรวมกันในงานประเพณีท้องถิ่นของตน จะเป็นการดึงดูดผู้คนจำนวนมากให้เข้าร่วมในงานประเพณี และขณะเดียวกันก็สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจในท้องถิ่นได้ ดังตัวอย่าง พิธีการสวดมนต์ข้ามปีในเมืองแพร่ที่จัดขึ้นทุกปีจนกลายเป็นประเพณีประจำท้องถิ่นที่รวมเอาพิธีสะเดาะนพเคราะห์ พิธีสืบชะตา พิธีสวดมนต์ข้ามปี เข้าด้วยกันทำให้ชาวเมืองแพร่ และนักท่องเที่ยวเกิดความสนใจเป็นมาเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก

2. การจัดพิธีกรรมในรูปแบบออนไลน์

ในยุคที่เทคโนโลยีพัฒนาอย่างก้าวกระโดดและในขณะเดียวกันนั้น สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัส โควิด-19 ส่งผลกระทบต่อผู้คนเป็นอย่างมาก การประกอบพิธีกรรมที่จะต้องรวมตัวผู้คนจำนวนมากนั้นจึงเป็นไปได้ยาก “โลกออนไลน์” จึงเป็นตัวช่วยให้พิธีกรรมนั้นสามารถดำเนินไปได้ อย่างราบรื่น โดยการจัดพิธีกรรมในรูปแบบออนไลน์ที่ผู้วิจัยได้พบในการทำวิจัยนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางสำหรับชุมชน หรือท้องถิ่นที่จะนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับบริบทของท้องถิ่นตน ดังตัวอย่าง รูปแบบการจัดพิธีกรรมสืบชะตาสะเดาะนพเคราะห์แบบออนไลน์ ของวัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ โดยในพิธีนี้ผู้เข้าร่วมพิธีจะแจ้ง ชื่อ-สกุล วันเดือนปีเกิดเจ้าชะตา พร้อมกับโอนเงินค่าเทียนชะตาผ่านแบบฟอร์มออนไลน์ที่ทางผู้จัดพิธีกรรมได้จัดทำไว้ เมื่อถึงเวลาผู้ประกอบพิธีกรรมก็จะเขียนชื่อ-สกุล วันเดือนปีเกิดของเจ้าชะตาลงในเทียนชะตา และนำเข้าร่วมพิธีกรรม โดยการถ่ายทอดสดตามกำหนดการและช่องทางที่ผู้จัดได้กำหนดไว้ ในขณะการถ่ายทอดสดรายชื่อและจำนวนเงินที่ผู้เข้าร่วมพิธีได้ร่วมทำบุญออนไลน์ก็จะแสดงเป็นตัวอักษรขึ้นในหน้าจอ

ถ่ายทอดสดขณะที่ประกอบพิธีกรรมอันเป็นหลักฐานสำคัญที่สร้างความมั่นใจว่ารายชื่อของผู้เข้าร่วมพิธีไม่ตกหล่น และผู้เข้าร่วมพิธีสามารถเข้าร่วมได้ที่บ้านของตนเองโดยไม่ต้องเดินทางมายังสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้ หากแต่ละท้องถิ่นจะดำเนินการจัดพิธีกรรมในรูปแบบออนไลน์ เช่น พิธีถวายเทียนพรรษาออนไลน์ ตักบาตรออนไลน์ ฟ้าป่าออนไลน์ ทำบุญออนไลน์ ฯลฯ ก็สามารถจัดพิธีกรรมได้ แต่หน่วยงานหรือผู้จัดจะต้องมีความพร้อมของอุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมีความรู้และความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือสื่อสาร

3. การสร้างวัตถุมงคลที่ระลึกจากการเข้าร่วมพิธีกรรม

ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมหลังเสร็จพิธีกรรมมักจะนำเอาของมงคลในพิธี เช่น สายสิญจน์ น้ำมนต์ ดอกไม้รูปเทียน ฯลฯ กลับไปบูชาที่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล ดังนั้น การสร้างวัตถุมงคลที่ระลึกจากการเข้าร่วมพิธีกรรมจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ผู้จัดสามารถจัดทำแจกจ่ายให้กับผู้เข้าร่วมพิธีเป็นที่ระลึกได้ นอกจากนี้วัตถุมงคลเหล่านี้ยังสามารถสร้างกำไรจากการขาย และสร้างความนิยมให้กับผู้เข้าร่วมพิธีให้ติดตามเข้าร่วมพิธีในครั้งต่อไป การจัดสร้างวัตถุมงคลที่ระลึกจากการเข้าร่วมพิธีกรรมนี้ ผู้จัดจะต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ และการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นด้วย ดังที่ผู้วิจัยได้พบว่า ในพิธีกรรมที่วัดในเมืองเก่าแพร่จัดขึ้น แต่ละวัดที่ประกอบพิธีกรรมก็จะแจกผ้ายันต์หรือพระที่เป็นเอกลักษณ์ของวัดตนเอง นอกจากนี้ยังพบการประดิษฐ์หรือจำลองวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมอย่าง “ตาแหลว” (เถลว) ที่สามารถนำมาใช้สร้างเป็นวัตถุมงคลแจกให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมได้อีกด้วย

การนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปพัฒนา 3 ตัวอย่างข้างต้นที่ผู้วิจัยได้ยกมานั้น เป็นการปรับตัวของผู้จัดพิธีกรรมให้เป็นไปตามบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดรูปแบบใหม่ ๆ ในพิธีกรรม ซึ่งเป็นที่น่าสนใจในการพัฒนาต่อยอด การส่งเสริมเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว และในขณะเดียวกันก็ยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไปในตัว ดังนั้นผู้สนใจที่จะพัฒนาในแต่ละท้องถิ่น แต่ละชุมชน จะนำองค์ความรู้ไปพัฒนาต่อยอดให้เป็นรูปธรรมได้ ผู้พัฒนาจะต้องมีความเข้าใจในตัวพิธีกรรม และสภาพบริบทของชุมชน ตลอดจนมีความคิดสร้างสรรค์ และที่สำคัญที่สุดควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาจะทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. พิธีกรรมที่ผู้วิจัยศึกษาในงานวิจัยนี้ในบริบทวัฒนธรรมภาคเหนือที่มีสภาพและปัจจัยของท้องถิ่นเป็นตัวกำหนดให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการนำผลการวิจัยไปใช้ในการเปรียบเทียบบางไม่ตอบโจทย์ในพื้นที่ต่างวัฒนธรรม

2. พิธีกรรมที่ผู้วิจัยศึกษาเป็นพิธีกรรมในเขตวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคเหนือ การนำเอาตัวอย่างที่ผู้วิจัยพบในงานวิจัยไปปรับใช้ต่อยอดเชิงสร้างสรรค์พิธีกรรมต่างท้องถิ่นนั้นอาจไม่เป็นที่ยอมรับเนื่องจากความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม

3. พิธีกรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มาจากความเชื่อที่ละเอียดอ่อนของชาวบ้าน ดังนั้นหากจะนำผลการวิจัยไปใช้ในการในการสร้างสรรค์พิธีกรรมใดขึ้นมาใหม่นั้นจะต้องผ่านความเห็นชอบจากชาวบ้านในชุมชน หรืออาจให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์เพื่อสร้างการยอมรับในพิธีที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นนี้ ผู้ที่สนใจควรนำไปต่อยอดทำการศึกษาแนวทางการสร้างสรรค์พิธีกรรมชุมชน โดยเก็บข้อมูลจากวิทยากรผู้มีประสบการณ์การจัดงานประเพณีพิธีกรรมใน

ชุมชนมาก่อน เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการสร้างสรรค์ ความเป็นไปได้ในการสร้างสรรค์พิธีกรรม ข้อดีข้อเสีย ตลอดจนการยอมรับพิธีกรรมสร้างสรรค์ของชาวบ้านในชุมชนและต่างชุมชนที่เข้าร่วมพิธีกรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2543). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ ภูมิปัญญา จังหวัดแพร่*. กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว.
- เชิดชาย หิรัญโร. (2557). *ภูมิปัญญาล้านนาในการประยุกต์คัมภีร์และพิธีกรรม"สืบ ส่ง ถอน" ที่เกี่ยวกับพิบัติภัยในปัจจุบัน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎีนิพนธ์). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นियพรรณ ผลวัฒน์. (2539). *มานุษยวิทยาว่าด้วยระบบครอบครัว การแต่งงานและเครือญาติ*. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- ประเสริฐ รุณรา. (2557). *พิธีสวดนพเคราะห์:พลวัตของพิธีกรรมประดิษฐ์ในสังคมไทยปัจจุบัน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎีนิพนธ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์. (2561). *อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ในพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎีนิพนธ์). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2516). *อิทัปปัจจยตา*. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร.
- วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. (2557). *การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ ตำนานและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระอุปคุตในสังคมไทยปัจจุบัน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎีนิพนธ์). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร ณ ถกลาง. (2548). *ทฤษฎีคติชนวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแพร่ โรงเรียนนารีนรัตน์. (2539). *ประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้านเมืองแพร่*.แพร่: เมืองแพร่ การพิมพ์.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่. (2559). *งานเฉลิมฉลองเมืองแพร่ 1188 ปี*. สืบค้นเมื่อ วันที่ 10 ตุลาคม 2562 จาก https://www.m-culture.go.th/phrae/ewt_news.php?nid=393&filename=index